

Arkeologisk utredning vid Duvestrand

NY DETALJPLAN INOM FASTIGHETERNA
NÄVERTORP 5:1, RÄFSAN 2 OCH 3 OCH NÄVERTORP 5:1
Katrineholms socken, Katrineholms kommun, Södermanland

Karin Beckman-Thoor

Gränssten i form av ett femstenarör i befintlig gräns på krönet av ett högt berg. I bakgrunden anas Duveholmssjöns vattenyta.

Arkeologisk utredning vid Duvestrand

NY DETALJPLAN INOM FASTIGHETERNA
NÄVERTORP 5:1, RÄFSAN 2 OCH 3
Katrineholms socken
Katrineholms kommun
Södermanland

Karin Beckman-Thoor

Tidsperioder

Yngre stenålder/neolitikum – ca 4000 –1800 f. Kr

Bronsålder – 1800 – 500 f.Kr

Järnålder – 500 f. Kr –1050 e. Kr

Äldre järnålder – 500 f. Kr – 500 e. Kr

Yngre järnålder – 500 – 1050 e. Kr

Medeltid – 1050 – 1527 e. Kr

Efterreformatorisk tid – från 1527 e. Kr och framåt

Senare tid – 1800 - och 1900-talen

Förkortningar och begrepp

Fornsök – FMIS sökapplikation över fornlämningar vid Riksantikvarieämbetet

FMIS/Fmis – Fornminnesinformationssystem vid Riksantikvarieämbetet, det digitala fornminnesregistret

RAK – Rikets allmänna kartarkiv

LMS – Lantmäteristyrelsens kartarkiv

RAÄ – Riksantikvarieämbetet

SHM – Statens historiska museum med digitala arkiv över samlingar

© **KRAKA KULTURMILJÖ AB 2017**

Kraka kulturmiljö rapport 2017:4

KRAKA KULTURMILJÖ AB

Johan Skyttes väg 232

125 34 Älvsjö

Epost: krakakulturmiljo@gmail.com

Omslag: Objekt 1, ett gränsröse med en imponerande placering på krönet av ett högt berg. Röset kan vara mycket gammalt.

Foto: Samtliga foton har tagits av Karin Beckman-Thoor

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet medgivande R172_130051

ISBN: 978-91-982740-1-1

Tryck: Kraka kulturmiljö AB.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Målsättning	6
Metod och genomförande.....	7
Naturgeografi och kulturmiljö.....	7
Resultat	8
Utvärdering	10
Referenser.....	11
Administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Objektavbild.....	12
Bilaga 2. Schaktabell.....	13
Bilaga 3. Schaktplan i skala 1: 1 500.....	14

Sammanfattning

Kraka kulturmiljö AB har utfört en arkeologisk utredning inför en ny detaljplan vid Duvestrand, invid Duveholmssjön i södra kanten av Katrineholm. Arbetet har omfattat inventering och utredningsgrävningar.

I den västra delen noterades ett femstenarör, gränsröse som ligger i befintlig gräns. Vid sidan om gränsröset hade det noterats ett röjningsröse och fyra boplatslägen i samband med inventeringen. Dessa har utredningsgrävts. Samtliga boplatslägen var fyndtomma.

Inom ett boplatsläge framkom rester av en äldre majbrasa. Boende i området kunde berätta att Baptisterna brukade ha sin majbrasa på platsen under 50-60-talen.

Gränsröset klassas som en övrig kulturhistorisk lämning och har genom sin karaktär stora kulturhistoriska värden och bör värnas. Majbrasan och röjningsröset är övriga kulturhistoriska lämningar från sen tid och kräver ingen åtgärd.

Fig. 1. Objekt 1, ett femstenarör på krönet av ett högt berg sett från sydväst.

Inledning

Kraka kulturmiljö AB har utfört en arkeologisk utredning inför en ny detaljplan vid Duvestrand i södra kanten av Katrineholm. Arbetet föranledes av en ny detaljplan för bostadsbyggnation inom ett ca 300x400 m stort område, undantaget ett område med punkthus och några andra byggnader. Området ligger inom fastigheterna Nävertorp 5:1, Räfsan 2 och 3.

I området fanns inte några kända fornlämningar sedan tidigare men området ligger i närhet av kända och fyndrika stenålderslokaler på ungefär samma nivå över havet.

Den arkeologiska utredningen har genomförts efter beslut av Länsstyrelsen i Södermanlands län, enligt 2 kap. 11§, Kulturmiljölagen. Uppdraget har dnr: 431-1144-2017. Beställare har varit Samhällsförvaltningen vid Katrineholms kommun.

Fältarbetet utfördes under en dag i april och en i början av maj. Karin Beckman-Thoor, Kraka kulturmiljö AB har ansvarat för fältarbete och rapportarbete. I utredningsgrävningarna deltog Roger Wikell, Wikell Arkeologi.

Målsättning

Den arkeologiska utredningens syfte var att lokalisera och fastställa fornlämningar. I utredningen ingick att dokumentera och redovisa övriga kulturhistoriska lämningar samt att lyfta fram möjliga fornlämningar, företrädesvis tänkbara lägen för förhistoriska boplatser och att pröva dessa genom utredningsgrävningar.

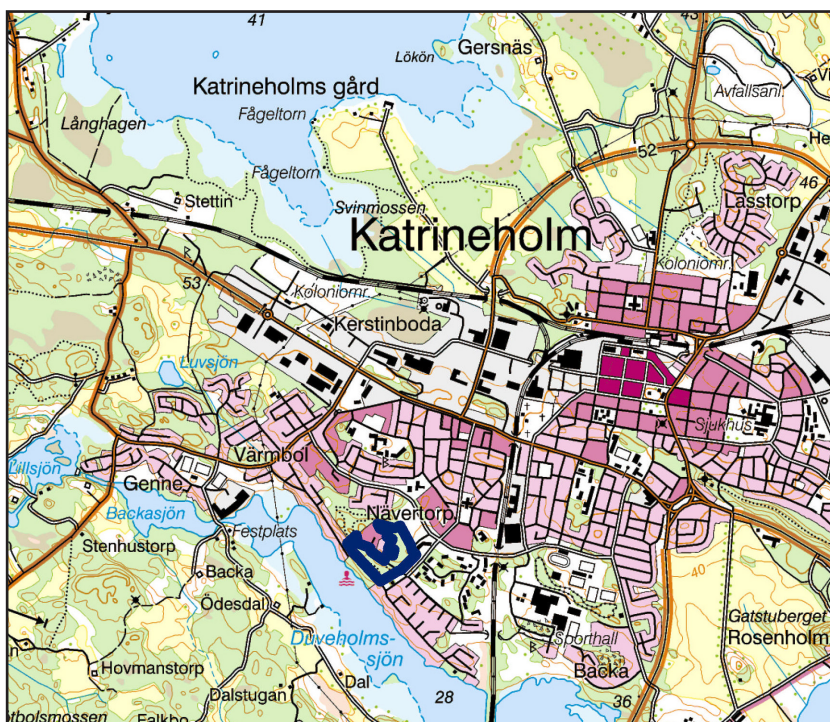

Fig. 2. Utredningsområdet, se blå markering, ligger i södra kanten av Katrineholm, invid Duveholmsjön. Utdrag ur topografiska kartan, skala 1:50 000.

Metod och genomförande

Arbetet inleddes med en genomgång av Fornminnesregistret (FMIS) och jordartskartor samt strandlinjekartor hämtade från Sveriges geologiska undersökningar. Därefter kontrollerades historiskt kartmaterial vid Lantmäteriet, fynduppgifter i den digitala samlingen vid Statens historiska museum och SAMLA, Riksantikvarieämbetets digitala rapportarkiv.

Fältarbetet inleddes med inventering med syfte att finna nya lämningar och platser för möjliga fornlämningar. Därefter prövades möjliga fornlämningar genom utredningsgrävning. Samtliga lämningar mättes in med GPS-RTK och dokumenterades enligt FMIS praxis.

Utredningsgrävningarna utfördes med hjälp av en traktorgrävare. Schakt togs upp och grävdes skiktvis ner till fyndförande alternativt orörd nivå. Schakten dokumenterades och lades igen. Avslutningsvis har arbetet sammanställts i denna rapport.

Naturgeografi och kulturmiljö

Utredningsområdet ligger i södra kanten av Katrineholm, nära Duveholmssjön, i anslutning till ett område med punkthus och radhus. Den nordöstra delen består av kraftiga ändmoränbildningar med skyddade partier med lätta jordarter. Den södra och västra delen består av en mjuk sluttning med flera avsatser ner mot sjön i sydväst. Området har varit skogbeväxt utmark som avverkats det senaste halvåret.

Området ligger på nivåer mellan 40 och 50 meter över havet. Det innebär att de högsta bergstopparna i området torrlades under senare delen av äldre stenålder då området var en flikig skärgård. I närliggande delar av Katrineholms trakten har det påträffats ett stort antal boplatser från både äldre och yngre stenålder. Flera av dessa ligger på nivåer mellan 40 och 50 meter över havet. Här ska tilläggas att det rör sig om boplatser som varit strandbundna men också om yngre boplatser som legat på avstånd från stranden.

Fig. 3. För 7 000 år sedan låg utredningsområdet invid en forntida fjärd. Katrineholms-trakten var då ett skärgårdslandskap. Utdrag ur fastighetskartan. Skala 1:250 000.

Under historisk tid har området varit utmark till Stora Djulö. På en ägomätning från 1799 redovisas gränsen med rågångar, däribland det gränsröse som dokumenterades vid utredningen. Det låg då i ett skogbeväxt utmarksområde. Gränsröset beskrivs utförligt i kartakten från år 1799.

Området har varit utmark ända in på 1900-talet då det anlades ett sommarstugeområde och en badplats vid sjön. På 1950-talets ekonomiska karta syns ytterligare några hus, inom utredningsområdet. Enligt uppgift användes de av Katrineholms baptistförsamling.

Fig. 4. Vid fastighetsgränsens hörn, se markering, står det på kartan från 1799 "LXVIII". I akten beskrivs LXVIII som "En 5 Stena Stav i rösa Stående uti gårdslegården emellan Hemmanen Ödesdahl och Dahlsängan, Öster om Ödesdahl och Norr om Dahl. Hjerstenen 1,1/3 qv. lång 1/2 aln bred mittuppå....."

Resultat

När utredningen påbörjades så saknade området kända fornlämningar eller andra kulturhistoriska lämningar.

I väster påträffades **objekt 1**, ett gränsröse i form av ett s.k. femstenarör. Röset kan beläggas i källor från sent 1700-tal, se fig 1, 4. Det står i befintlig gräns och klassas som en övrig kulturhistorisk lämning. Om gränsen tas ur bruk så kan gränsröset komma att klassas som fornlämning.

I området noterades fyra boplatslägen, **objekt 2**, **objekt 3**, **objekt 4** och **objekt 5**, alla på nivåer mellan 40 och 50 meter över havet. Genom området gick flera vattenledningar och flera boplatslägen fick minskas ner till ytan. De fyra boplatslägena har utredningsgrävts med sammanlagt 19 schakt. Samtliga schakt saknade spår av förhistoriska fynd och boplatslägena kunde avskrivas.

Inom objekt 5 noterades ett röjningsröse. **objekt 6**, som delvis berördes av ett schakt. I röset framkom glas och plåt. Den ligger invid en yta som odlats under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal enligt Häradskartan och bedöms som sentida.

I schakt 1, inom objekt 3, noterades rester av en majbrasa, **objekt 7**. Lämningen var oregelbunden med varierat och delvis underligt kolmaterial och det bedömdes att den inte kunde vara rester av en kolmila. Genom en boende på platsen som varit med på majbrasor i sin ungdom fick vi en förklaring till lämningen. Enligt uppgift hade baptisterna majbrasa på platsen under 1950-60-talet.

Gränsröset, objekt 1, uppbar stora kulturhistoriska värden och bör värnas. Det är inrapporterat till FMIS.

Majbrasan och röjningsrösen är övriga kulturhistoriska lämningar från sen tid och kräver ingen åtgärd.

Länsstyrelsen fattar beslut om framtida insatser och åtgärder.

Resultattabell

Obj. nr	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	
1	Gränsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	Bevaras, visas hänsyn
2	Boplatsläge	Utgår	
3	Boplatsläge	Utgår	
4	Boplatsläge	Utgår	
5	Boplatsläge	Utgår	
6	Röjningsröse, sentida	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
7	Plats för majbrasa	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd

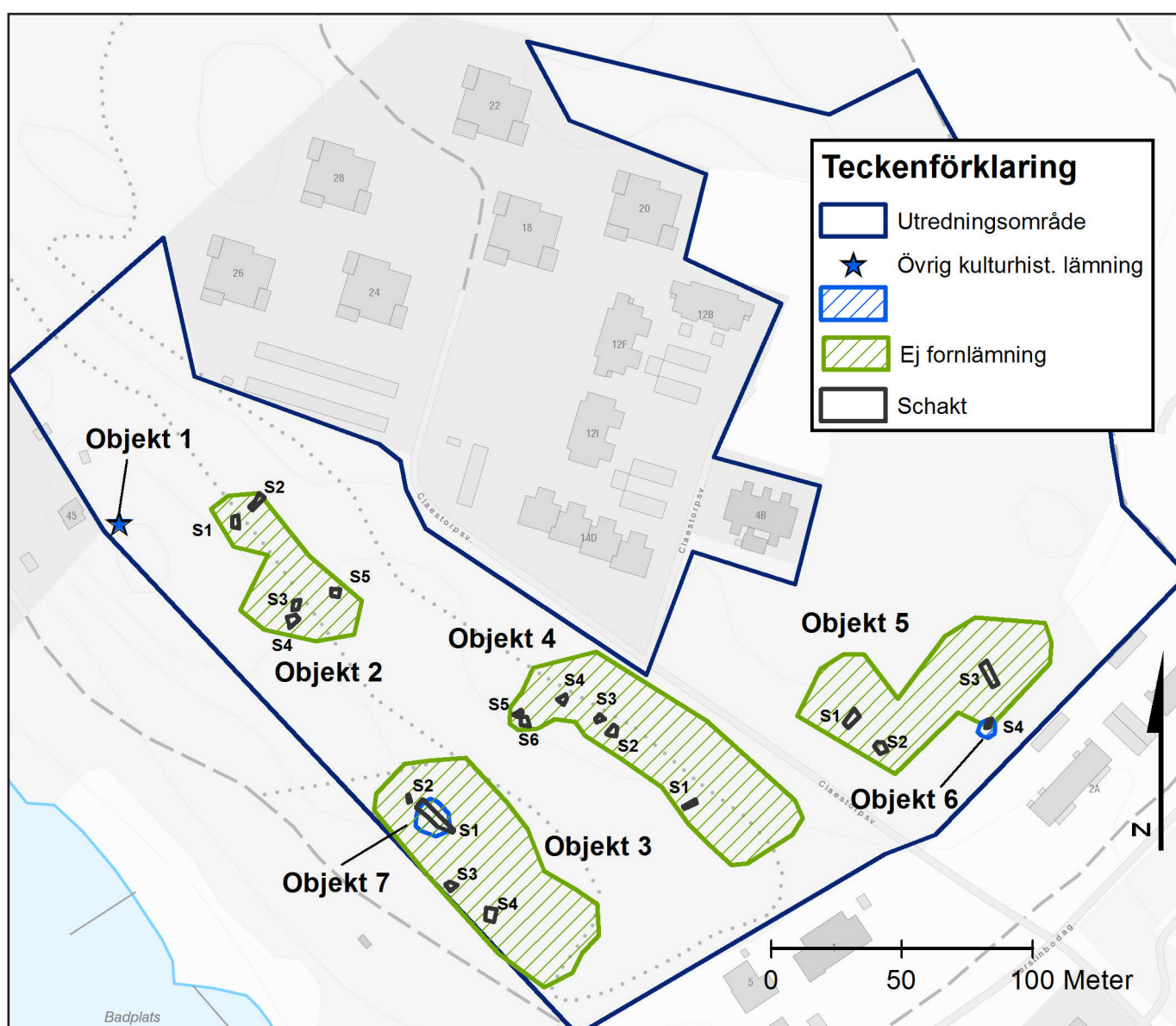

Fig. 5. Kartbild med utredningsområde och utredningens resultat. Digitala fastighetskartan i skala 1: 4 000.

Utvärdering

Utredningens genomfördes enligt planerna. Vid inventeringen noterades ett gränsröse, fyra boplatslägen och ett röjningsröse. Samtidigt iaktogs flera brunnar i området och med utgångspunkt i de kartor över vattenledningar som kommunen överlämnade så minskades några boplatslägen ner ytmässigt. Delar bedömdes som skadade av vattenledningsgrävning och meningslösa att provgräva.

Samtliga lägen var mycket inbjudande, trots detta framkom inga spår av förhistoriska aktiviteter i området.

I ett schakt framkom ett tjockt lager med sot och kol som först tolkades som en kolmila. men genom studie av kolmaterialet och en avgränsning av området genom provstick i området visade det sig att lämningen var mycket oregelbunden och med ett kolmaterial som inte hade några likheter med materialet i kolmilor. Kolet var varierat från små pinnar till tjocka grenar och även någon plank! Lämningen fick sin förklaring när en boende i området kom på besök och kunde berätta att det var rester av baptisternas majbrasa som vi grävde i.

Fig. 6. Inom objekt 3 i schakt 1 påträffades rester av en majbrasa, **objekt 7**. På bilden syns hur schaktet lagts tvärsöver majbrasan som inte kunde skönjas innan avtorvning.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

FMIS – Fornminnesinformationssystem vid Riksantikvarieämbetet

SGU – Sveriges Geologiska Undersökning, digital kartfunktion

LM – Lantmäteriets digitala register över historiska kartor

Rikets allmänna kartverks arkiv

Häradskartan, Stora Malm, år 1897, Akt:J112-66-16

Ekonomiska kartans blad år 1956, 9G8e, Katrineholm

Lantmäteristyrelsens arkiv

Stora Djulö nr 1, ägomätning år 1799. Akt C70-21:3

Rapporter

Edenmo, R, m.fl. 2008. En välordnad stenåldersboplats. UV Mitt, Rapport 2008:27.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beteckning: 431-1144-2017

Beställare: Katrineholms kommun, Samhällsförvaltningen

Landskap: Södermanland

Län: Södermanlands län

Kommun: Katrineholm

Socken: Katrineholm

Fastighet: Nävertorp 5:1, Räfsan 2 och 3

Höjd över havet: 40 - 50 meter över havet

FMIS-nr: ----

Typ av undersökning: Arkeologisk utredning

Undersökningsperiod: April och maj 2017

Koordinatsystem: Swereff 99 TM

Inmätningmetod: GPS-RTK

Undersökare: Kraka kulturmiljö AB,
krakakulturmiljo@gmail.com

Ansvarig projektledare: Karin Beckman-Thoor

Krakas beteckning: 2017-5-SÖ-Katrineholm-Näverkvarn/Räfsan AU

Bilagor

Bilaga 1. Objekttabell

Objekt	Typ	Beskrivning	Ant. bedömning	Åtgärd
1	Gränsröse	Gränsröse, femstenarör, 4 m diam och 0,4 m h. I mitten en hjärtsten, 1,5 m h, 1 m br och 0,3 m tj. Spetsig upptill. I NV, NO, SO och SV är billigare 0,6-1 m h, intill 0,4 m br och 0,3 m tj. Mycket välhållet och fint gränsröse i befintligt gränsknä. Ligger på bergklack i skogsmark, Ö om sommarstuga.	Ovrig kulturhistorisk lämning	Bevaras, visas hänsyn. Inrapporteras till FMIS
2	Boplatsläge	Boplatsläge, 70x 30 m (NV-SO), bestående av flack moränmark invid skyddande berg. Hygge. Prövades med 5 schakt, samtliga fyndtomma.		Utgår
3	Boplatsläge	Boplatsläge, 100x 40 m (NV-SO), bestående av låg sandig moränhöjd, strandvall invid Duveholmssjön. Hygge. Prövades med 4 schakt, varav ett visade sig innehålla rester av en majbrasa, se objekt nr 7. Övriga fyndtomma. Den östra delen berörs delvis av vattenledningar.		Utgår
4	Boplatsläge	Boplatsläge, 115x40 m (NV-SO), bestående av en avsats med hållmark och delvis sandig moränjord mellan hållpartierna. Hygge. Prövades med 6 schakt, samtliga fyndtomma. VA-ledning i den SÖ delen.		Utgår
5	Boplatsläge	Boplatsläge, oregelbundet ca 80x20-50 (NO-SV), bestående av små ytor omgivna av skyddande storblockiga ändmoränryggar. Hygge. Prövades med 4 schakt, varav ett delvis berörde ett sentida röjningsröse. En mindre del av ytan har odlats i slutet av 1800-talet och tidigt 1900-tal. Övriga fyndtomma. I området är VA-ledning varför större delen av ytan är omörd.		Utgår
6	Röjningsröse	Röjningsröse, sentida, 4x5 m och 0,5 m h. Fyllning av 0,2-0,6 m st stenar, uppslängda i avslutning till 3-4 flyttblock 1-2 m st och intill 1 m h.	Ovrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
7	Majbrasa	Majbrasa ca 15 x 6-8 m st, bestående av sot och kolhorisont, ca 0,1- 0,3 m tj. Baptisterna har haft en sommargård i området under 1900-talets andra hälft.	Ovrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd

Bilaga 2. Schakttabell

Schakt	Storlek/djup i m	Beskrivning	Anmärkning
Obj 2			
S1	2x2/0,1	Torv 0,1 tj, följt av siltblandad sand, enstaka stenar.	
S2	7x3/0,2	Torv 0,1 tj, följt av siltig sand.	
S3	4x2/0,2	Torv 0,1 tj, följt av siltig sand.	
S4	4x3/0,2	Torv 0,1 tj, följt av siltig sand.	
Obj 3			
S1	18x2/0,2	Torv 0,1 tj, följt av kol- och sotlager. Avtog i sydost. I schaktet framkom Objekt 7: Majbrasa, rest av / botten, ca 15 x 6-8 m st, bestående av sot och kolhorisont, ca 0,1- 0,3 m tj.	Plats för baptisternas Majbrasa på 50-60-talen enligt boende.
S2	2x1/0,1	Torv 0,1 tj, följt av sand. Glasbitar. Invid flytt-block.	
S3	5x2/0,1	Torv 0,1 tj, följt av siltig sand.	
Obj 4			
S1	1x5/0,05	Under ett tunnt lager med torv fanns en plan berghäll.	
S2	4x1/0,1	Torv, därunder hållmark.	
S3	4x2/0,1	Torv 0,1 tj, följt av grusig morän.	
S4	3x3/0,2	Torv 0,1 tj, följt av gtusig, sandblandad morän.	
S5	4x2/0,2	Torv 0,1 tj, följt av grusig morän. I brant sluttning.	
Obj 5, obj 6			
S1	6x3/0,2	Torv 0,1 tj, följt av sandig silt.	
S2	3x2/0,2	Torv 0,1 tj, följt av sandig silt.	
S3	10x2,5/0,3	Torv 0,1 tj, följt av silt, delvis sentida odlingslager. I botten silt.	
S4	3x1/0,2	Torv 0,1 tj. Sandig morän. Placerades över obj.6, röjningsröse för att kontrollera dess karaktär.	

Bilaga 3. Schaktplan i skala 1: 1 500.

